26. MÜZE KURTARMA KAZILARI SEMPOZYUMU

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü

26. MÜZE KURTARMA KAZILARI SEMPOZYUMU

19 – 20 NİSAN – 2017
HATAY

T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
Ana Yayın No: 3529

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları
Yayın No: 182

YAYINA HAZIRLAYAN
Dr. Adil ÖZME

Kapak ve Uygulama
Yusuf KOŞAR

ISSN: 1300-5626

Kapak Fotoğrafı: Bülent DEMİR
"2016 Yılı Harput Nevruz Ormanları Kurtarma Kazısı ve Harput Kabartması"

Not : Kazı raporları, dil ve yazım açısından Dr. Adil ÖZME tarafından denetlenmiştir. Yayımlanan yazıların içeriğinden yazarları sorumludur.

Şenol Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
Tel: 0312 342 01 60
ANKARA – 2017

YAYIN KURALLARI

Göndereceğiniz bildiri metinlerinin aşağıda belirtilen kurallara uygun olarak gönderilmesi, kitabın zamanında basımı ve kaliteli bir yayın hazırlanması açısından önem taşımaktadır. Bildirilerin yazımında kitaptaki sayfa düzeni esas alınarak;

* Yazıların A4 kağıda, üstten 5.5 cm. alttan 5 cm. soldan 4.5 cm. sağdan 3 cm. lik bir boşluk bırakılarak, 10 punto ile, bir satır aralığı olacak şekilde, Times New Roman fontu ile en fazla 10 sayfa yazılmalı,
* Başlık 14 punto, büyük harf ve bold olacak şekilde yazılmalı,
* Metinde ana başlıklar büyük harflerle ve italik, alt başlıklar, baş harfleri büyük ve italik olarak yazılmalı,
* Metin içinde geçen yabancı sözcük ve terimler, örneğin "*in-situ*" italik olarak yazılmalı,
* Metin içinde Milattan Önce gibi çok alışılagelmiş kısaltmalar dışında kısaltma kullanılmamalı, Milattan Önce ve sonra kısaltması: M.Ö., M.S. Erken Tunç Çağı: ETÇ olarak kullanılmalıdır.
* Bölge adlarının ilk harfleri, aynı şekilde yer, coğrafya ve kurum adlarının ilk harfleri büyük yazılmalıdır. Örneğin: Doğu Anadolu, Yakın Doğu, Avrupa, Akdeniz Bölgesi, Dicle Nehri, Ankara Üniversitesi, Türk Tarih Kurumu gibi.
* Ölçü ve ağırlıklar m. cm. mm. lt. gr. şeklinde yazılmalı,
* Dipnotların metnin altında ve metin içinde numaraları belirtilerek, 8 puntoda yazılmalı,
* Dipnot ve kaynakçada (bibliyografya) kitap ve dergi isimleri italik yazılmalı,
* Dipnotta kullanılmayan referanslar bibliyografyada kesinlikle yer almamalı,
* Harita çizim ve resimler 15 adetten fazla olmamalı, fotoğraflar JPG veya TIFF olarak gönderilmeli, gönderilen resimlerin çözünürlüğünün en az 300 pixel/ınch olmalı,
* Çizimlere (Çizim: 1), resimlere (Resim: 1), haritalara (Harita: 1) olarak alt yazı yazılmalı ve kesinlikle levha sistemi kullanılmamalı,
* Yazara/yazarlara ait olmayan görsellerin kaynağı mutlaka belirtilmeli,
* Yayım için telif anlaşması gerektiren Googleearth gibi görseller kullanılmamalı,
* Bildirilere, ilk sayfanın altında, dipnotlardan önce bütün yazarların mutlaka isim, unvan, e-mail ve yazışma adresi yazılmalıdır.

Yayınlanacak bildiri sayışının artması, kitapların zamanında basımını güçleştirdiğinden, bildirilerinizin sempozyum sırasında teslim edilmesi ya da en geç ***1 Eylül tarihine kadar, yayinlar@kulturturizm.gov.tr*** e-mail adresine gönderilmesi gerekmektedir.

Yayın kurallarına uymayan ve geç gönderilen bildiriler kesinlikle yayınlanmayacaktır.

İÇİNDEKİLER

Ali Sinan ÖZBEY, Selçuk ÇAPRAK
Bursa İli, Mudanya İlçesi, Ömerbey Mahallesi 1448 Ada 22 Parsel Kurtarma Kazısı 1

Ayşen GÜRSEL
İzmir Ödemiş, Roma Hamamı Kurtarma Kazısı 15

Bekir ÇETİN
Şanlıurfa Kızılkoyun ve Kale Eteği Nekropolü Kurtarma Kazı ve Temizlik Çalışmaları 29

Bülent DEMİR
2016 Yılı Harput Nevruz Ormanları Kurtarma Kazısı ve Harput Kabartması 45

Ö. Emre ÖNCÜ, Sırrı ÇÖLMEKÇİ
İstanbul Boğazı Karayolu Tüp Geçit (Avrasya Tüneli) Projesi Çatladıkapı ve Yenikapı Kazıları 2016 Yılı Çalışmaları 61

Feriha BAŞ
Dera Mei Şer Kilisesi Kurtarma Kazısı 85

Gülnaz SAVRAN
Muğla İli, Milas İlçesi YKEÜTAŞ Kurtarma Kazıları 2016 Yılı Çalışmaları 103

Gülnaz SAVRAN, Sibel SELÇUK, Pembegül ÖĞÜTÇÜ
Karia Mylasa'sında Yeni Bir Nekropol Alanı Hacıabdi Nekropolü 119

H. Ali EKİNCİ, Yasemin ZENGER
İnarası Mağarası Kutsal Alanı Kurtarma Kazısı 2016 131

Hasan YAŞAR
Hisardere 2016 Lahit Kurtarma Kazısı 143

İlhame ÖZTÜRK, Zeliha DOĞAN
Balıkesir İli, Manyas İlçesi, Çavuş Mahallesi, Kalebayır Tümülüsü 1. ve 2. Derece Arkeolojik Sit Alanında TANAP (Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı) Projesi Güzergahı Kurtarma Kazısı 155

M. Umut DOĞAN
Kuzey Karia'da Tapınak Planlı Bir Mezar Yapısı:
Çamlıbel Mezar Anıtı (2014 ve 2016 Yılı Kurtarma Kazıları) 169

Mahmut AYDIN, Rasim Can ÇİLİNGİR
Hatay-Defne Kent Meydanı Kurtarma Kazısı 189

Metin TÜRKTÜZÜN, Serdar ÜNAN, Nazan ÜNAN
Kureyşler Barajı Kurtarma Kazıları 2016 Yılı Çalışmaları 203

Sevim TUNÇDEMİR, Musa TOMUL, Hasan TAYLAN
Çanakkale, Biga, Parion Eğrekbaşı Nekropolü Kurtarma Kazısı 221

Mustafa ERKMEN, Gülşah ALTUNKAYNAK
2016 Yılı Alaybeyi Höyük Kazısı 237

Müberra TÜRKER, Davut DAĞCI
Uşak İli, Banaz İlçesi, Kızılcaören Köyü, Sürmecik Paleolitik Çağ
Kurtarma Kazısı 263

Malike Nalân YASTI, Halil ÇOŞAR, Ahmet TÜRKMENOĞLU,
Zeynep KABUKLU, Kürşet KOÇER
Osmaniye İli, Düziçi İlçesi, Cumhuriyet Mahallesi Mozaikli Alan
Kurtarma Kazısı 2016 277

Nihat ERDOĞAN
Cizre İçkale 2014-2017 Yılı Kazı Çalışmaları 289

Nihat ERDOĞAN
Dara/Anastasiapolis'te Yapılan Yakın Tarihli Araştırmalar 321

Onur KARA
Antalya İli, Aksu İlçesi, Barbaros Mahallesi, 246 Ada 1 Parsel ve
249 Ada 15 Parsel Kurtarma Kazıları 345

Tenzile UYSAL, Erkan GÜZEL, Seydoş BİNGÖL,
M. Sait YILMAZ
Üçgöl Kaya Mezarları Kurtarma Kazısı 357

Enver SAĞIR, Mustafa METİN, Umut ALAGÖZ
T. A. Gültekin YANBEYİ
2016 Yılı Kırıkkale Delice İlçesi Elmalı Köyü Mozaik Kurtarma Kazısı 371

Yılmaz AKKAN, Ferit COŞKUN, Aynur AKKAN, Erkan DEDE
Aydın İli Efeler İlçesi, Köprülü Mahallesi, 419 Ada, 28 Parsel Kurtarma Kazısı Çalışmaları.....379

Yunus SUSAM
2016 Yılı Adrasan Batığı Kurtarma Kazısı Çalışmaları.....397

Yusuf ALTIN, Fariz DEMİR, Başar YÜCEL, Aysun AKI
Aksaray İli Gülağaç İlçesi Demirci Kasabası Zindanlık Tepe Tümülüsü Müze Kurtarma Kazısı.....403

Yusuf BENLİ, Sevgi GÜRDAL
Yunuslar (Pappa Antik Kenti) 2015 ve 2016 Yılı Kazı Çalışmaları 417

2016 YILI HARPUT NEVRUZ ORMANLARI KURTARMA KAZISI VE HARPUT KABARTMASI

Bülent DEMİR*

Uygarlıklar ülkesi Anadolu 3 Mayıs 2016 günü yepyeni bir yüzünü daha gösterdi, sessiz sedasız. Yarım adanın renkli ve zengin geçmiş zincirine bu kez Harput'ta yeni bir halka eklendi.

Elazığ İli, Merkez, Harput Mahallesi, Nevruz Ormanları Mevkii'nde, yöresel adıyla Kureyin Tepesi'nde Elazığ Orman İşletme Müdürlüğünün iş makineleri kullanılarak yaptığı ağaçlandırma amaçlı teraslama çalışmaları sırasında, Mezopotamya ve Anadolu arasındaki eski sosyo-kültürel ilişkilere ışık tutabilecek ve aynı zamanda bilinen sanat tarihi araştırmalarına yeni boyutlar kazandırabilecek eşsiz bir kabartmaya rastlandı. Urartu Döneminden izler taşıyan Harput Kalesi'nin birkaç yüz metre doğusundaki bu alanda, 2017 Mayıs-Ekim ayları arasında Elazığ Müze Müdürlüğü başkanlığında yürütülen kazılar ve çevre araştırmalarında, Uluova'ya yukarıdan bakan 1372 metre rakımlı kayalığın güney yamaçları üzerinde kurulmuş bir yerleşim yerinin varlığı belirlendi[1]. 2016 yılında kuzey-güney eğimli bir yamaç yerleşimi olan alanın sadece zirve kısımlarında kazı çalışmaları yapılmıştır. Ancak iş makineleri tarafından açılan teraslarda takip ettiğimiz izlerden yerleşimin güney yamaç boyunca kesintisiz devam ettiği belirlenmiştir (Resim: 1a). Yöresel kumtaşı bir kayaç üzerine işlenmiş kabartma Eski Anadolu tarihi hakkında bilinenleri revize etmemizi gerektirecek yeni buluş olarak nitelendirilebilir.

* Bülent DEMİR, Arkeolog, Sürsürü Mah. Halit Hoca Efendi Bulvarı, Sancar Sitesi, 59/A, B Blok, Kat 3, No 7 Elazığ/TÜRKİYE, b_rimed@hotmail.com

1 Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Mudürlüğü'nün 04.05.2016 tarih ve 85146 sayılı izni gereği başlatılan kazılar, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Elazığ Valiliğinin finansman destekleriyle yürütülmüştür. Destekleriden dolayı Genel Müdürlüğümüze sonsuz teşekkürlerimizi sunuyoruz. Kazılarımıza bilimsel desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Veli Sevin, Prof. Dr. Necla Arslan Sevin, Prof. Dr. Eşref Abay ile Fotoğraf Sanatçısı Selma Arslan'a ve hava fotoğraf çekimleri için Doç. Dr. Erkan Konyar'a teşekkürü borç biliyorum.

KAZI ÇALIŞMALARI

Bilimsel kazı çalışmalarına, kabartmanın bulunduğu alanda 5x5 metre boyutlarındaki bir açma ile başlandı ve açmanın doğu bölümünde sal taşı zemin döşemelerine rastlandı. Kabartma bu taban üzerine düşmüş durumda, bütünselliğini koruyan dört büyük parça halinde ele geçirilmiştir (Resim: 1b). Kabartmanın 15 cm. kadar altındaki sal taşı döşeme iş makineleri tarafından büyük oranda tahrip edilmiştir. Devam eden derinleşme çalışmalarında kabartma ile çağdaş döşemenin 80 cm. altında ikinci bir sal döşemeye ulaşıldı. Böylelikle ağır yangınla son bulmuş iki evreli bir yerleşim yerinin varlığı tespit edildi (Resim: 1c).

Geç evre sal döşemelerinin yayılım alanının tespiti için çeşitli sondaj çalışmalarında bulunuldu (Resim: 1d). Sonuçta döşeme taşlarının doğu ve güney yönlü yayılım gösterdikleri ve döşemelrin taş temelli kerpiç duvarlarla kuşatıldıkları belirlendi. Kayalık bir alan üzerine konumlandırılmış bu yerleşim yerinde, daha önce bahsettiğimiz ağır yangın izleri bütün sondajlarda kendini göstermiştir. Yerleşim izlerinin güney yamaçlardaki durumunu izleyebilmek adına yaptığımız yeni sondajlarda da kayalıklar üzerine konuşlandırılmış mimari yapı kalıntılarının güney yamaç boyunca kesintisiz devam ettiği anlaşılmıştır (Resim: 1e). Yine kazı alanı çevresindeki kayalıklar üzerinde yapılan incelemelerde işlevleri tam olarak bilinmeyen kaya işçilikleri tespit edilmiştir.

Kazılar sonucunda kerpiç duvar kalıntılarına neredeyse bütün açmalarda rastlanmıştır. Ele geçirilen en sağlam durumdaki kerpiç bloğu 27x27 cm. ebatlarındadır. 2016 yılı çalışmaları sonunda geç dönem yapı katı izleri açıkça izlenebilmektedir. Ancak çalışmaların sondaj temelli olması nedeniyle mimarinin net bir planını çıkarmak mümkün olmamıştır. Hazırlanan topografik plan çerçevesindeki karelajlar doğrultusunda başlatılacak 2017 yılı çalışmaları mimari yapının net olarak ortaya çıkarılmasına katkı sağlayacaktır (Resim: 2a). Kazı sezonu sonunda ortaya çıkarılan mimarlık kalıntılarının kış şartlarından olumsuz etkilenmemesi için jeotekstil malzeme ile koruma altına alınmıştır (Resim: 2b).

KÜÇÜK BULUNTULAR

2016 yılı kazılarında sondajlardan çok sayıda monokrom ve polikrom ke-

ramik parçası ele geçirilmiştir. Polikrom keramikler kiremit renk hamurlu ve hamurunun renginde astarlıdırlar. İyi pişirilmiş kaplar daima çark yapımıdır. Bezemeler bu astar üzerine koyu kırmızı ve kahverengi boyalarla yapılmıştır. Ağız kenarları yatık taramalarla bezeli çömleklerin omuz ve gövde şişkinlikleri, nokta dizileri yatay ve düşey hatlarla dekore edilmiştir. Elazığ-Malatya bölgelerine özgü bu boyalı malların en tipik özelliği yüzeylerine sürülmüş bulunan boyaların çok dayanıksız oluşudur (Resim: 2c-h, 3a-d). Monokrom mallar siyah ya da kahverengi açkılı ve metalik görünümlüdür. Gerek polikrom ve gerekse monokrom parçalar Elazığ-Malatya Bölgesi Orta Tunç I çanak çömleği türünde ve özellikle Malatya/Arslantepe Va, Norşuntepe III, Tepecik ve İmikuşağı 14. yapı katı malzemesi ile çağdaştır (Bkz. Di Nocera, Hauptmann, Sevin).

Kazılarımız sırasında toplam 14 adet envanterlik ve 15 adet etütlük eser ele geçirilmiştir. Öğütme taşları, kemik aletler, pişmiş toprak kalıp ve çanak çömleklerin yanısıra; bronz kolcuklu balta, serpantin taşından silindir mühür, kil bulle parçası ve özellikle yöresel kum taşı kayaçtan yapılmış kabartma 2016 yılı Nevruz Ormanları kazısının en önemli buluntularındandır.

1.3 cm. uzunluğunda, 0.9 cm. çapındaki silindir mühürün baskı yüzüne hayat ağacı çevresinde bir insan ve bir hayvan motifi sitilize olarak işlenmiştir (Resim: 3f). Bu mührün en yakın benzerine Diyarbakır İli sınırlarında yapılan Müslümantepe Kazısı Orta Tunç I tabakasında rastlanmıştır. Özellikle insan figürünün hareketli yapısı ve sitilize verilişi dikkat çekicidir[2].

Kırık olarak ele geçirilen bulle parçası üzerinde kanatlı mitolojik bir hayvan ve tahta oturur vaziyette birinsan figürü betimlenmiştir (Resim: 3g). Söz konusu bulledeki mitolojik figürün yakın benzerleri Akkad mühürleri üzerinde görülebilir.

12.8x4.6x0,9 cm. boyutlarında, dikdörtgen kesitli, içbükey kenarlı, bronz kolcuklu baltanın namlusu teber ağızlı, ensesi köşelidir (Resim: 4a). Benzerlerine İlk Tunç Çağı sonlarından Son Tunç Çağ içlerine kadar rastlanır.

2 Söz konusu silindir mühür Diyarbakır Müzesi tarafından hazırlanan 2107 yılı takviminde resmedilmiştir.

6,8x3,7x1,5 cm. boyutlarında pişmiş toprak kalıp dikdörtgen formludur. Bir yüzeyinde uzunlamasına iki, diğer yüzeyinde ise uzunlamasına tek döküm yuvası vardır (Resim: 4b).

Kiremit kırmızısı renkte hamurlu pişmiş toprak kapağın ip delikli tutamağı koçbaşı şeklindedir. 16,3 cm. yüksekliğinde, 15.9 cm. ağız çaplı kabın iç kısmı yanmadan dolayı kararmıştır. İki parça halinde kırık ele geçirilmiş olup sonradan müzede birleştirilmiştir (Resim: 4c).

9.2x2.6 cm. boyutlarındaki boynuz delici, tutamak kısmından uca doğru sivrilerek daralan bir forma sahiptir (Resim: 4d).

Pişmiş topraktan 8.5 cm. yüksekliğindeki huni günlük kullanım kaplarına güzel bir örnektir. Kırık olarak ele geçen bu kap müdürlüğümüz laboratuvarında tümlenmiştir (Resim: 5a) Bunların yanısıra alanda çok sayıda değişik form ve ebatlarda yapılmış öğütme taşları bulunmuştur (Resim: 5b,c). İş makinesi tarafından parçalanan 90x70 cm. ebatlarındaki küvet biçimli taş tekne müdürlüğümüz laboratuvarında tümlenmiştir. Kabartma ile aynı alanda bulunmasından dolayı önemli olduğunu düşündüğümüz bu taş teknenin özgün durumunun bozulması işlevini öğrenmemizi engellemiştir (Resim: 5d).

HARPUT KABARTMASI

Beş köşeli taş levha 2.72x2.42 m. boyutlarında ve 0.15-0.20 m. kalınlığındadır. Üzerinde düzgün şekilde duracağı her hangi bir kaideye sahip değildir. Bu nedenle ya bir duvar içine aplike edilerek ya da yaslanarak kullanılmış olmalıdır. Alçak kabartma tekniğinde işlenmiş resimler bloğun pürüzsüz bir pano haline getirilmiş ön yüzüne uygulanmıştır (Resim: 6).

Ana teması, bir nehir kıyısındaki üç sıra surlu kalenin fethiyle ilgilidir. Kabartma alanı ortadan dikey bir bantla ikiye bölünmüş ve her iki yanına yatay kuşaklar halinde karşılıklı beşer adet resim paneli yerleştirilmiştir. Üstteki ikişer kuşak 0.40-0.30 m., orta kuşaklar 1.05-0.89 m., alt kuşaklar ise ortalama 0.20 m. yüksekliğindedir. Diğerlerinden büyük tutulmuş orta kuşak panolarıyla dehşet içeren savaş sahnelerine özel bir önem verildiğinin altı çizilmiştir. Olayların bölümlere ayrılarak narratif (anlatımcı-öykücü) tarzda ifade edildi-

ği sahneler alttan üste doğru; savaş ve ganimetler ile esirlerin kralın huzuruna çıkarılışı şeklinde istif edilmişlerdir. İçinde hükümdarın yer aldığı sahne en üst kuşağa alınmıştır. Hareket genelde soldan sağa doğrudur; ancak finali oluşturan sağ üst kuşakta kralın huzuruna çıkış aksi istikamettedir. Böylelikle tüm figürlerin krala doğru yönlendirilmiş olduğu ifade edilmiştir. Kabartmanın sağ alt yarısı ve sağ kenarı, içinde balık ve kaplumbağa gibi hayvanlar ile iki kürekçili sandal bulunan bir nehir peyzajı ile boydan boya sınırlandırılmıştır. Kabartmada peyzaja dikkat çekici bir biçimde yer verilmiş oluşu adeta M.Ö. I. binyılın Yeni Assur kabartma sanatındakileri andırır.

Alt sol kuşaklarda arkalıksız sandalyelere, ikisi sırt sırta, diğer ikisi de karşılıklı oturan, kısa kollu, etek uçları püsküllü uzun entari giymiş, omuzlarına şal (harmani) almış dört erkek figürü yanında küskü-murç türü delici bir alet ile kürek ve sepet kullanarak dış surda gedik açmaya çalışan lağımcılar resmedilmiştir. Sağda ise ganimet olarak kaleden elde edilen yürür vaziyette iki büyükbaş hayvan yer almaktadır.

Diğerlerinden geniş tutulmuş ortadaki iki ana sahnede bir kalenin işgali betimlenmiştir. Sol panoda mazgallı ve tek pencereli sur sistemi üç sıralıdır; sağdaki ise iki sıra surlu, mazgallı ve iki pencereli olarak verilmiştir. Böylelikle kalenin farklı bölümleri ifade edilmeye çalışılmıştır. Surların üzerinde savaşın çeşitli aşamaları konu edilmiştir. Daha şiddet içeren sol panoda yanan bir kale içindeki çarpışmalar ve vahşet sahnelerine yer verilmiştir. Bir yanda yüksek bir yerde kurulduğu anlaşılan kaleye sırtlarında toprak taşıyarak rampa inşa eden askerler ve sura yaklaştırılan masif tekerlekli ahşap kuşatma kulesi, öte yanda sura çengelli bir merdiven atarak tırmanan eli baltalı asker ve nihayet mazgallardan sarkan ve kesik başları bedenden aşağı düşen çıplak düşman askerleri kuşatmanın sona ermekte olduğu izlenimini yaratmaktadır. Çaresizlik içinde saçlarını yolan kadınların çektiği ızdırap ve ganimetlerin taşınmaya başlaması, acı sonu vurgulayan sahneler olarak nitelenebilir. Surun üst bedeninde, yaklaşan kuşatma kulesine elindeki sapanla karşılık veren kalkanlı asker ve ona sırtındaki sepetle sapan taşı taşıyan küçük erkek figürüyle direnişteki son çırpınışlar ifadeye çalışılmıştır.

Kabartmanın sağ büyük panosunda, soldakine kıyasla daha sakin sahnelerle kuşatmanın son anları ele alınmıştır. Elleri kelepçeli çıplak savaş esirle-

rinin silahlı askerler tarafından götürülüşü, kucağındaki çocuğu ve başında taşıdığı testisiyle kaleden sürgün edilen kadınlar ve kale kapısından çıkan ganimet eşek motifi adeta mücadelenin son buluşunu haber vermektedir. Bu sahnenin merkezindeki kale kent kapısı üstüne iki çıplak erkek figürünün başlarına basarak yükselen, bacakları birbirine dolanmış, sarkık kanatlı ve kartal pençeli bir tanrıça yerleştirilmiştir. Mısır etkili tüylü bir başlık giyen tanrıça sol eliyle ensesinden, sağ eliyle de bacağından yakaladığı çıplak bir genç erkek figürünü kaldırmış durumda betimlenmiştir. İkinci savaş panosunun merkezine yerleştirilmiş bulunan bu ilginç figür, tanrıçanın savaşın kazanılmasında önemli bir rol oynadığı inancını yansıtıyor gibidir. Bu kanatlı tanrıça figürünün en yakın benzerlerine biri Larsa Kralı Warad-Sin'e (M.Ö. 1862 yılları, Bkz. Buchanan 1971) (Resim: 7b), öteki de Hammurabi Dönemine (M.Ö. 1779) tarihlenen tabletler üzerindeki silindir mühür baskılarında ve nihayet, biraz daha geç olmakla birlikte, Kassit Sülalesi Kralı Meli-Shipak'a ait bir kudurru üzerinde rastlanır (King 1912a: 19; King 1912b: pl. XXX).

Kabartmanın üst kuşakları, zaferle biten mücadelenin ardından, elleri kelepçeli, bir halatla boyunlarından ve bellerinden bağlanarak sıraya dizilmiş çıplak esirlerinin silahlı askerler tarafından kralın huzuruna çıkarılışı şeklindeki figüratif temalar ile son bulur. Yalnızca üst sol kuşak doğa şartları nedeniyle oldukça aşınmıştır. Sağdaki en üst kuşakta kral, yerde yatan çıplak düşman cesetleri üzerinde duran arkalıksız sandalyeye oturmuş, sağa bakar durumda ve profilden gösterilmiştir. Ayak bileklerine kadar inen yuvarlak yakalı, kısa kollu ve saçaklı bir tören giysisi giymiş ve omuzlarına sağ kolu açıkta bırakan uzun bir şal/harmani almıştır. Kralın başında bir miğferi andıran püsküllü konik serpuş, sağ elinde Kaniş-Karum II ve kısmen Ib'den iyi tanınan,"duckbill" denen türde gözlü bir balta bulunmaktadır. Karşısında, uzun savaş esirleri dizisini krala takdim eden ve onunki gibi püsküllü konik serpuş giyen figür kısa tuniğinin üzerine, omuzlarını örten kısa bir şal almıştır; belinde kalın bir kemer ve kemer içine sokulu bir hançer bulunmaktadır. Sol eliyle saçlarından yakaladığı küçük bir esiri huzura sunarken, dirsekten yukarı kaldırdığı sağ elinde bir mızrak tutar. Kralın gerisinde, önemleri özenli giysileriyle vurgulanan kalkanlı, mızraklı ve topuzlu iki yakın koruma askeri bulunmaktadır. Kral ve karşısındaki krali figürün başındaki serpuş, Diyarbakır yakınlarındaki Pir Hüseyin'de bulunmuş Naram-Sin'in kabartmasında-

kini andırır (Barralet 1959: 33 vd., fig. 6) (Resim: 7d). Benzer püsküllü konik başlıklar Kültepe'de Koloni çağına ait Karum II. tabakadan Anadolu grubu silindir mühür baskıları üzerinde sıkça görülmektedir (Özgüç 2003: 288, Fig. 332). Ancak Kültepe örneğindeki serpuşlar genellikle kutsal hayvanı üzerinde resmedilmiş tanrılar tarafından giyilmektedir (Resim: 7e).

Kabartma üzerinde resmedilmiş tüm savasçı figürleri ister galip isterse de mağlup olsun aynı saç stiline sahiptir. Bu nedenle saç stiline dayanarak kimlikleri hakkında birşey söylemek mümkün değildir. Ancak tüm savasçı askerler kısa tuniklidir; dizleri açıkta bırakan kısa eteklikleri kalçalara yumuşak bir biçimde oturmaktadır. Bir kemerle sıkılan bellerine olasılıkla deri kın içinde duran uçları kıvrık hançer sokuludur. Giysi ve silahlarından arındırılmış tutsaklar da onları yakından tanımamıza engeldir. Bununla birlikte savaşı başarıyla sonlandırmış askerlerle çıplak esirleri birbirinden ayırmak hiç de zor değildir. Tümüyle ele alındığında bu sahneler Mezopotamya'nın Erken Sülaleler Döneminden beri kalıplaşmış askeri zafer repertuarının tekdüze bir tekrarı görünümündedir.

Harput kabartması stilistik ve ikonografik açılardan ilk bakışta Akkad ekolunun hissedilebilir etkilerini taşır. Özellikle çıplak savaş esirlerinin anatomik ayrıntılarında ulaşılan üstün düzey Akkad dönemi (M.Ö. 2300-2150) sanatçılarınınki ile karşılaştırılabilir (Resim: 7g). Ancak stilistik yönden karşılaştırmalar daha çok Naram-Sin ve ardılları dönemindekilerle yapılabilir. Buna karşılık kabartmada Akkad sanatından farklı özellikler de dikkat çekicidir. Örneğin sağ üst frizde esir düşman askerlerini huzuruna kabul eden kralın giymiş olduğu püsküllü konik serpuşun benzerlerine, yukarıda da değinildiği üzere Kaniş-Karum II. tabaka Anadolu grubu silindir mühür baskılarında rastlanır. Aynı şekilde erkek figürlerinin bir miğferi andıran yatık çizgilerle ifade edilmiş saç stili yine Kaniş-Karum II. tabakada tespit edilmiş mühür baskıları(Özgüç 2003: 290, Fig. 340) ve İran'da Sar-i Pul'daki Lullubi Kralı Anubanini'nin III. Ur Hanedanı Dönemine tarihlenen kaya kabartmasındaki çıplak savaş esirleri üzerinde de görülmektedir (Börker-Klahn 1982: nr.31).

Kabartma, Elazığ-Malatya Bölgesi Orta Tunç I Dönemi çanak çömleği veren, ağır yangınla son bulmuş bir mimari kalıntı içinde bulunmuştur. Malatya/Arslantepe Va, Norşuntepe III, Tepecik ve İmikuşağı 14 yapı katı ile

çağdaş ve fakat onlardan çok daha güçlü ve iyi durumda kalmış bu mimari kalıntılar yaklaşık olarak M.Ö. II. binyılın başlarına tarihlenebilir (Bkz. Di Nocera 1998: 24 vd.; Sevin 1987: 311 vd., res. 25). Yerleşim alanında ortaya çıkarılan güçlü mimari izler geniş bir sahaya yayılmış durumdadır. Bu kabartma ve mimarlık kalıntıları Harput'ta II. binyılın başlarında bir siyasi otoritenin varlığına işaret etmektedir. Nitekim 19. yüzyılın sonlarında Harput yöresinde bulunup Berlin'e götürülen bu türde başka bir kabartma parçasının varlığı (Resim: 7h), bu alanda başka kabartmalar olabileceğini düşündürür(Lehmann-Haupt 1906: 60 vd., abb. 36; 1; Lehmann-Haupt 1910: 475 vd.).

Akkad Kralı Sargon ve torunu Naram-Sin'e ait *sar tamhari* metinleri M.Ö. III. binyılın sonlarında Anadolu'nun, başta Kaniş olmak üzere irili ufaklı birçok bağımsız beylik-krallık arasında paylaşıldığını kaydeder. Naram-Sin, içlerinde Kaniş Kralı Zipani ve Hatti Kralı Pampa'nın bulunduğu 17 krala karşı savaştığını anlatır (Gurney 1955; Günbattı 1997; Soysal 2015). Harput Nevruz Ormanları, yöresel adıyla Kureyin Tepesi Mevkii'ni kaplayan alandaki ağır yangınla son bulmuş kalıntıların bu yerel Anadolu krallıklarından birine ait olması hiç de olanak dışı değildir.

KAYNAKÇA

BARRALET, M. T. 1959. "Notes sur quelques sculptures mesopotamiennes de l'epoque d'Akkad" *Syria* 36/1-2:20-37.

BÖRKER-KLAHN, J. 1982. *Altvorderasiatische bidstelen undvergleichare Felsreliefs*. Phliphh von Zabern, Mainz Am Rhein.

BUCHANAN, B. 1971. "A Snake Goddess and Her Companions a Problem in the Iconography of the Early Second Millennium B.C." *Iraq,* 33: ss. 1-18

DEMİR, B., ABAY, E., SEVİN, V.,2017 "Harput Kabartması: Anadolu Uygarlıklarına Yeni Bir Bakış", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 153/2017

Dİ NOCERA, G. M. 1998. *Arslantepe 8: Die siedlung der Mittelbronzezeit von Arslantepe*. Visceglia. Roma:

GURNEY O.R., 1955 Sultantepe Tablets (Continued) IV.The Cuthean Legend Of Naram-Sin. "*Anatolian Studies* 5:93-113."

GÜNBATTI C.1997, "Kültepeden Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet," *Archivum Anatolicum* 3:131-135

KING, L. W. 1912. *Babylonian Boundary Stones and Memorial Tablets in the British Museum H.* British Museum, London.

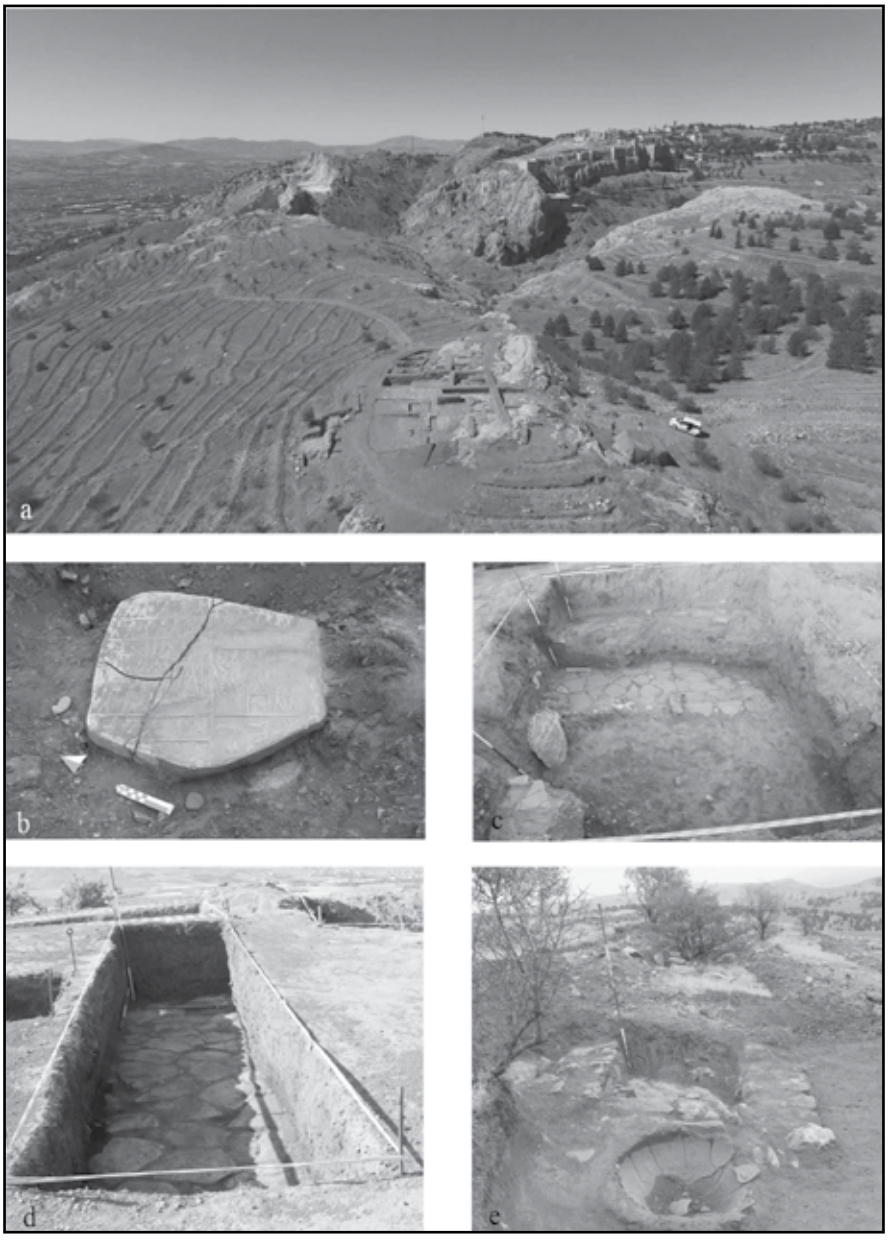
LEHMANN-HAUPT, C. F. 1906. *Materialien zur älteren Geschichte Armeniens und Mesopotamiens*. Berlin.

LEHMANN-HAUPT, C. F. 1910. *Armenien einst und jetzt, Reisen und Forschungen*. Berlin.

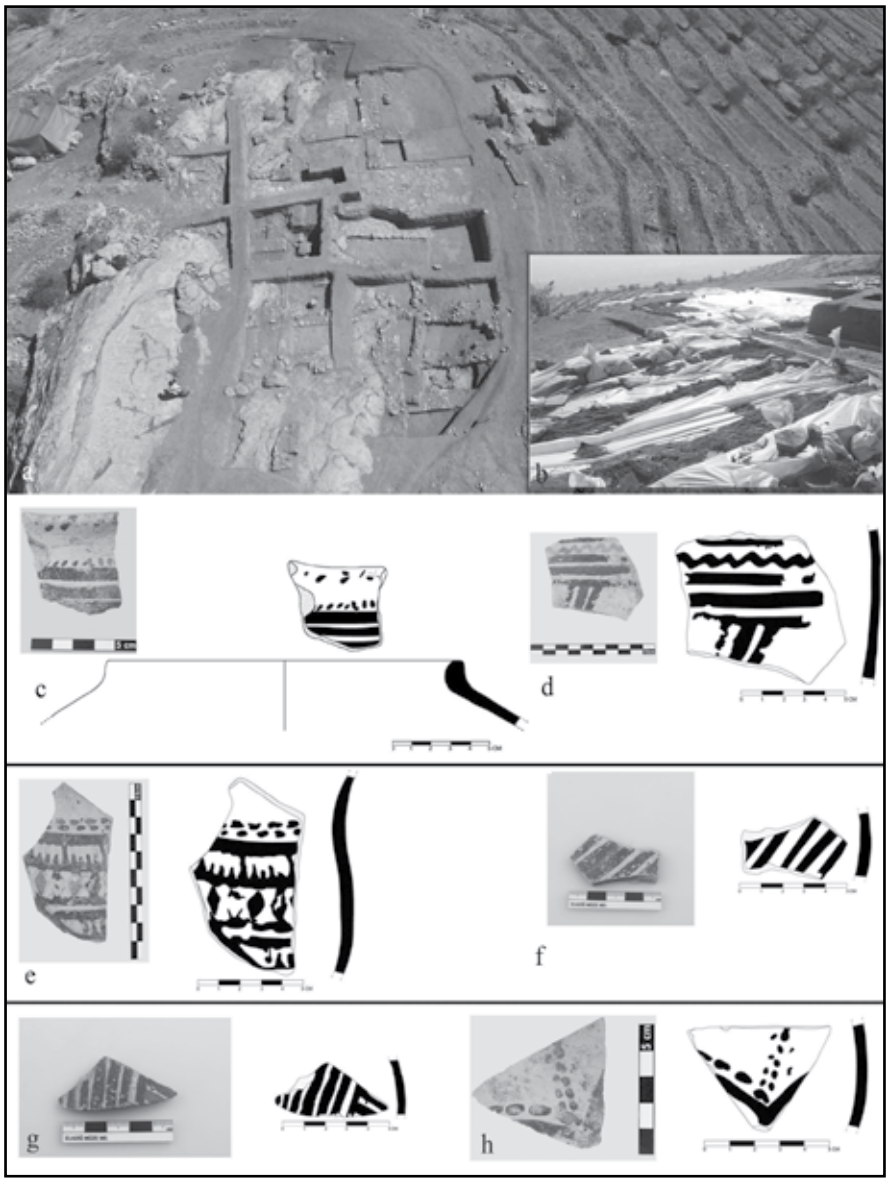
ÖZGÜÇ, T. 2003. *Kültepe Kaniš/ Neša The Earliest International Trade Center and the Oldest Capital City of the Hittites.* Middle Eastern Culture Center in Japan, İstanbul.

SEVİN, V. 1987. "İmikuşağı Kazıları, 1986", *Kazı Sonuçları Toplantısı* IX/I, s. 299-333.

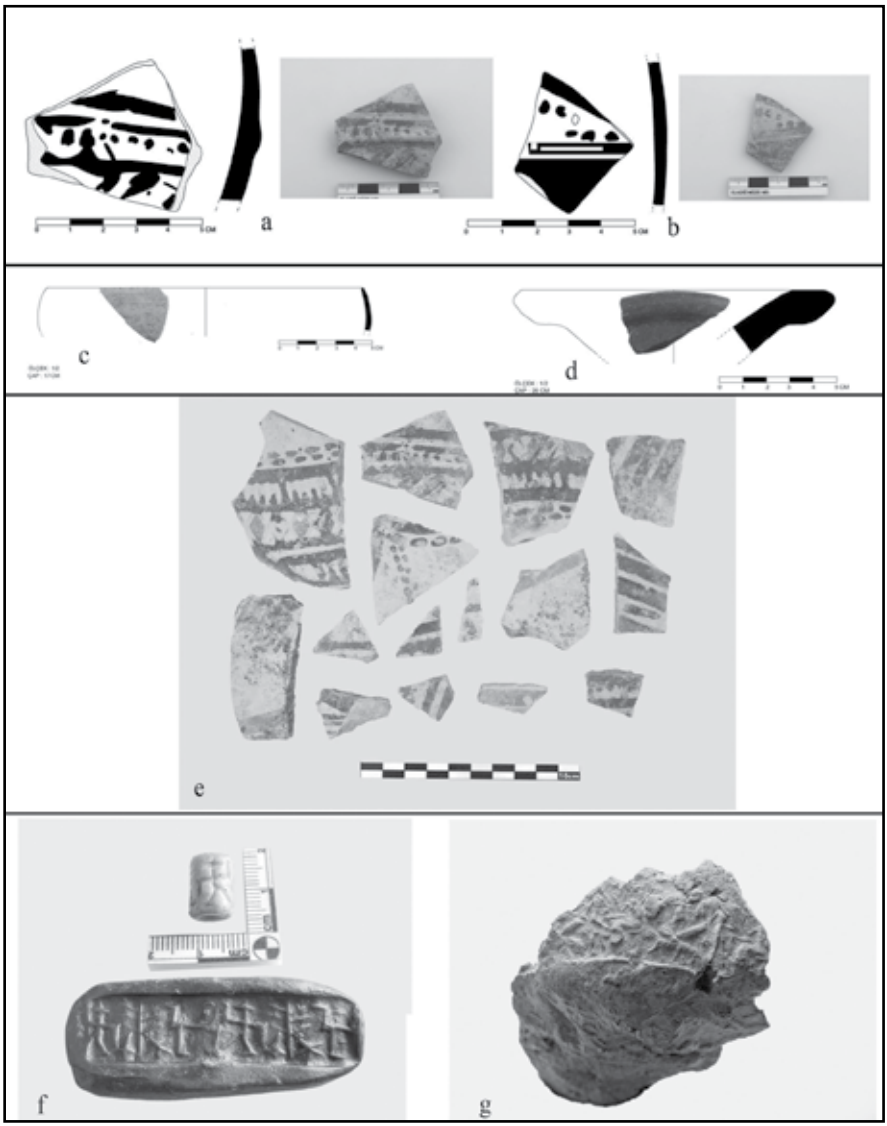
SOYSAL O., 2015 "Akad Kralları Sargon ve Naramsin'in Anadolu Seferleri Konusunda Bazı Ayrıntılar," Ç.Aalbayrak, H. Erol, M. Çayır(eds.), *Cahit Günbattıya'ya Armağan,* ANKARA: Anakara Üniversitesi Yayınları No: 476.

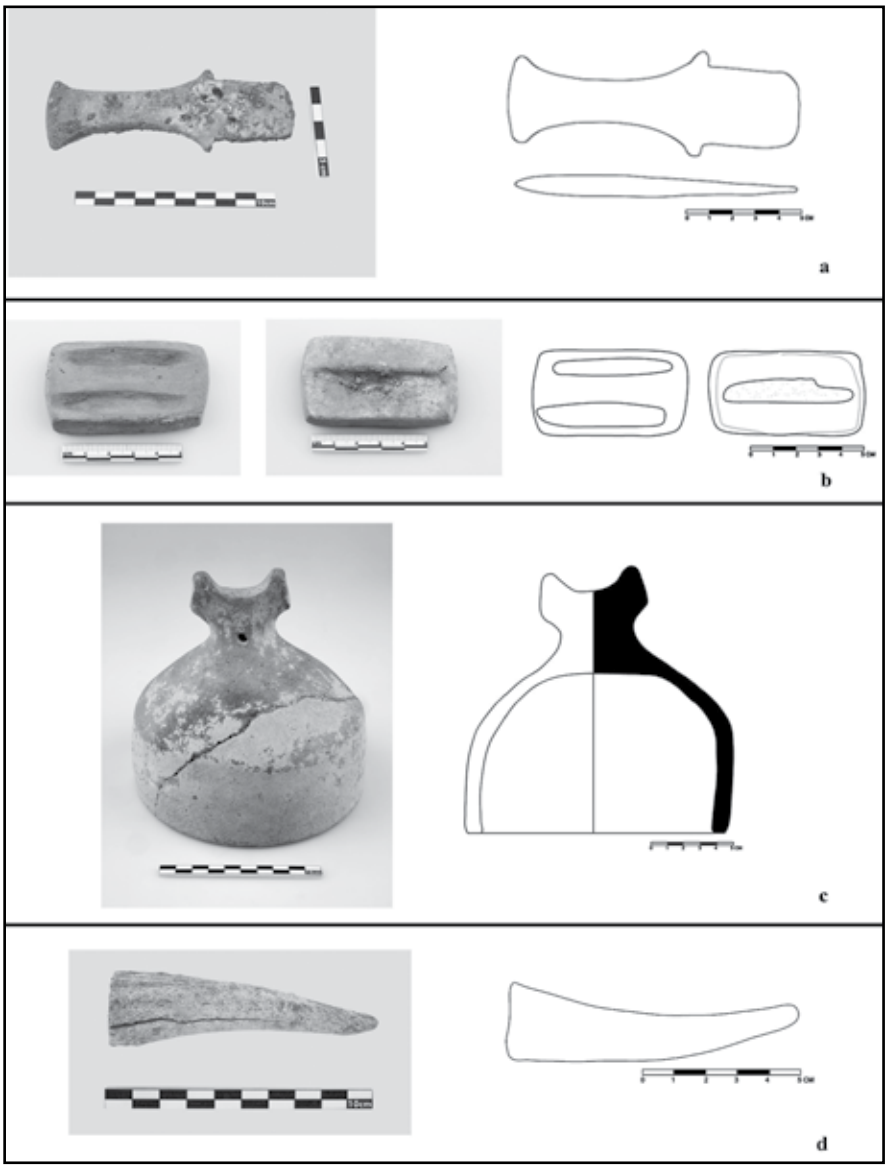
Resim 1: a) Kazı alanının Harput Kalesi yönünden genel görünümü. b) Kabartmanın ilk bulunuş durumundan görünüm. c) Kabartmanın ortaya çıktığı alanda ağır bir yangınla son bulmuş iki evreli yerleşime ait sondaj çalışması. d) Yapılan sondajlardan başka bir görünüm. e) Güney yamçalarda yapılan sondajdan görünüm.

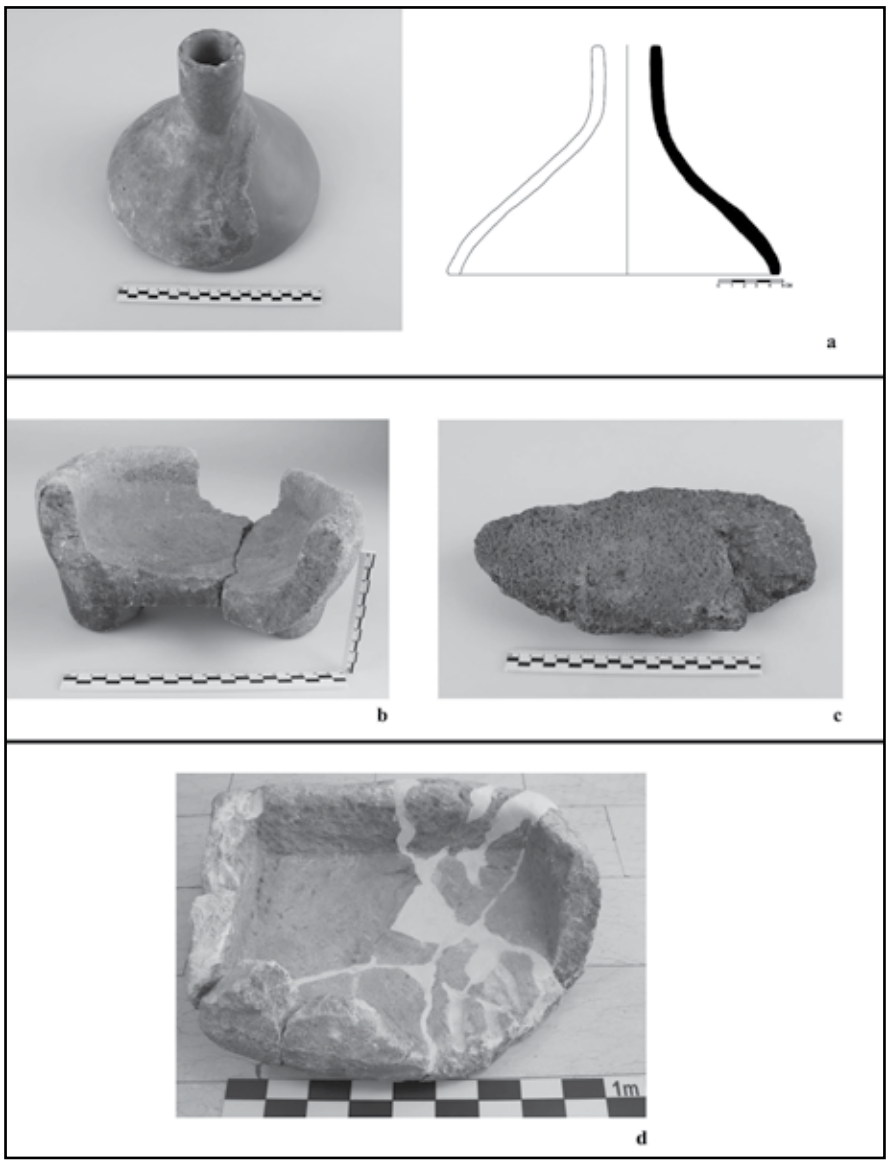
Resim 2: a) Ortaya çıkarılan mimari yapı kalıntılarının hava fotoğrafı. b) Ortaya çıkarılan mimari yapı kalıntılarının koruma amaçlı jeotekstil malzeme ile kapatılması. c-h) Ele geçirilen Orta Tunç I boyalıları.

Resim 3: a,b,e) Orta Tunç I boyalılarından görünüm. c,d) Ele geçirilen monokrom seramiklerden görünüm. f) Serpantin taşından silindir mühür. g) Kilden yapılmış bulle.

Resim 4: a) Bronz balta. b) Pişmiş topraktan çift yüzlü kalıp. c) Pişmiş topraktan yapılmış kapak. d) Boynuzdan şekillendirilmiş kemik alet.

Resim 5: a) Pişmiş topraktan yapılmış huni. b) Öğütme taşı. c) Öğütme taşı. d) Küvet biçimli taş tekne.

Resim 6: Harput Kabartması.